

"Book of Common Prayer"; met een bisschoppelijke kerkregering (vandaar ook: Episcopale of Bisschoppelijke Kerk), priester gewaden, altaren en ceremoniën die sterke overeenkomst bleven vertoonen met die van Rome. Canterbury ligt halverwege tusschen Rome en Genève.

Maar misschien gaan we niet te ver als we zeggen, dat Elizabeth voor zichzelf nauwelijks eenige bepaalde godsdienstige overtuiging had. Uiterlijk was zij een Protestante, doch het was de politiek, en wel een sterk Machiavellistisch georiënteerde politiek, die haar houding bepaalde. Natuurlijk bleef — het behoef van deze dochter van Hendrik VIII nauwelijks gezegd — de vorstelijke suprematie over de kerk. Ongelukkig kon Elizabeth zich aansluiten bij het later door haar opvolger Jacobus I (zoon van Maria Stuart) geformuleerde aphorisme: „No Bishop, no King”, geen bisschop, geen koning; maar ook het omgekeerde was werkelijkheid voor haar, en principieel zelfs in de eerste plaats.

Het behoef dan ook niet te verwonderen, dat zij niets moest hebben van de Puriteinen (= zuiveraars), die niet slechts de Anglicaansche Kerk wilden zuiveren van de Bisschoppen en andere Roomsche smetten, maar ook, naar het haar toescheen, de orde wilden omkeeren: niet de kerk een instrument in handen van den staat, maar de staat een werktuig der bestuurders van de Kerk.

Daar was een richting onder die Puriteinen¹⁾, welke de Presbyteriaansche werd genoemd, omdat ze de plaatselijke kerken bestuurd wilden zien door Presbyters of Ouderlingen, terwijl ze dan verder een zeker aantal plaatselijke kerken wilden vereenigen in een classis; boven de classes moesten staan de provinciale synoden, en daarboven de Nationale Synode.

De vader van deze Presbyteriaansche richting was Thomas Cartwright, die gestudeerd had te Genève. Hij ook wenschte een nationale kerk, evengoed als de Anglicanen (Episcopalen), maar met de Presbyteriaansche kerkregering. Volgens hem was het de plicht van den staat, de beslissingen der kerkelijke leiding uit te voeren: „to see their decrees executed and to punish the contemners of them” (te zorgen dat hun besluiten werden uitgevoerd en de verachters er van te straffen).

Hoe vreemd het denkbeeld van godsdienstvrijheid over het geheel was aan de 16e eeuw, blijkt ook hier: Cartwright eischte alleenheerschappij van zijn kerk op Presbyteriaanschen grondslag, en strenge maatregelen tegen „ketteren”, zelfs als ze berouw getoond hadden: „Ik ontken”, schrijft hij, „dat op berouw kwijtschelding van de doodstraf moet volgen... Ketteren moeten ter dood gebracht worden. Als dit bloedig en overdreven is, dan wil ik wel zoo genoemd worden met den Heiligen Geest”.

Toch waren er onder de kleine luiden in Elizabeths tijd reeds die, al was het nog met zwak geluid, begonnen op te komen voor godsdienstvrijheid. Het waren de „Separatisten” (zoo werden ze door hun vijanden minachtend genoemd), later ook vaak „Brownisten” geheeten, naar een hunner leiders, Robert Browne, die tijdens Elizabeth moest uitwijken en een paar jaar de vooranger is geweest van een groep gelijkenkende uitgeweken landgenooten te Middelburg. Dit zijn de oorsprongen van wat later (in de 17e eeuw) Independentisme of Congregationalisme genoemd wordt: zij wilden dat iedere „congregation” (gemeente) absoluut „independent” (onafhankelijk) zou zijn; meerdere „gemeenten” konden wel tot onderlingen raad en steun in overleg treden, maar bindende besluiten boven die van de plaatselijke kerk zelf werden niet erkend, evenmin als eenige invloed van de overheid.²⁾

Tegenover deze „Separatisten” stond Cartwright schier even fel als tegenover de Episcopalen.

Elizabeth verfoeide al die Puriteinen, en vervolgde hen als het haar te pas kwam: zoowel Cartwright als Browne hebben bij herhaling met de gevangenis kennis gemaakt.

„Geen bisschop, geen koning” en de koning, de staat, wetgevend in kerkelijke zaken. Cranmer kon zich slechts vlak voor zijn martelaarsdood aan de heerschappij dezer typisch 16e eeuwse gedachte onttrekken. En ze was essentieel voor de binnenlandsche politiek van de ongodsdienstige Elizabeth. Tijdens Maria boog ze zich noodgedwongen, misschien zelfs om haars levens wil, onder het haar opgelegde juk der Roomsche-Katholieke Kerk. Zelf koningin geworden, eischte zij conformiteit met den kerkvorm dien zij had ingesteld.

Uit dit alles nu is duidelijk, dat zij onmogelijk kon sympathiseeren met de Hugenoten in Frankrijk en de opstandige Calvinisten in de Nederlanden. Dit streed geheel met haar absolutistische opvattingen van de koninklijke macht, ook in kerkelijke zaken, en met haar liefde voor ritueel.

Dat zij niettemin de Hugenoten in Frankrijk

steunde, kwam omdat haar mededingster Maria Stuart van Schotland, volgens de Roomsche-Katholieke wettige koningin van Engeland, de dochter was van Maria de Guise en de nicht dus van Hendrik de Guise, den machtigen leider der Roomsche partij in Frankrijk; omdat deze Maria Stuart, de jonge koningin van Schotland, gedurende een jaar, als gemalin van Frans II, ook koningin van Frankrijk was; en omdat het dus tijdelijk scheen alsof de geheele macht van Frankrijk — uitgezonderd de Hugenoten — achter deze rivale zou komen te staan.

Eerst geeft zij hoop aan den harteloozen, vreeseijken Filips II, die dadelijk na den dood van de door hem verwaarloosde Maria naar haar hand dingt (men vergeet niet, dat zij tijdens Maria uiterlijk Roomsche is geweest). Maar als door Filips en haar de vrede met Frankrijk is gesloten, en Filips, door haar teleurgesteld, de Fransche prinses Isabella van Valois heeft gehuwd, dan wordt de verhouding koeler, en als dan langzamerhand het gevaar van de zijde van Frankrijk minder wordt, doordat Frans II is gestorven (1560) en Maria Stuart eenzaam naar haar nevelige koninkrijk in het Noorden teruggekeerd, daar veel moeilijkheden en geen noemenswaardigen steun van Frankrijk krijgt, terwijl Frankrijk zelf door binnenlandischen strijd verscheurd wordt, dan verandert geleidelijk het tooneel: Filips II wordt Elizabeths meest geduchte vijand, om wiens kracht te verzwakken zij de Nederlandsche opstandelingen gaat steunen.

Engeland, onder Elizabeth eindelijk tot rust gekomen na de stormen der regeeringen van Hendrik VIII, Edward VI en Maria, was als herboren door de twee groote geestelijke bewegingen der 16e eeuw: Renaissance en Reformatie. Deze jonge, krachtige natie had al den wilden ondernemingsgeest der jeugd. Hendrik VIII had Engeland een zeemacht geschapen. Het verlies van Calais had de band met het vasteland doorgesneden. De regeering van Maria had de insulariteit der Engelschen zeer versterkt: weg met Rome, weg met den Spanjaard. Ze hadden nu een koningin, die zich er op beroemde „mere English”, louter Engelsch, te zijn; en inderdaad, men moest tot Catharina van Valois, de vrouw van Hendrik V (begin 15e eeuw) teruggaan, om in Elizabeths voorgelicht een droppel vreemd bloed te sporen. Engeland, en alléén Engeland, en de oceanen haar gebied, dat werd de leus der koene zeelieden zooals Drake en Raleigh — eigenlijk niet veel meer dan zeeroovers intusschen — die uitzwermen om inzonderheid de Spanjaarden te bestoken en te berooven in hun rijke gewesten over zee. Daar, in de „Spanish main” (de zeeën en kusten van Spaansch Amerika; West-Indië en omgeving) stoorden zij er zich niet aan of het vrede was met Spanje in Europa. En Elizabeth liet hen begaan. Het bracht haar geld, en verzwakte de macht van den vorst, naar wien Maria Stuart en de Roomschen steeds meer opzagen als hun beschermers, en die zich steeds meer bereid toonde dat, ook als kampioen der Roomsche Kerk tegen de nu ketterse koningin van Engeland, te zijn.

Zucht naar avontuur had ook vele Engelschen als vrijwilligers dienst doen nemen in de Nederlanden tegen de Spanjaarden. Reeds eerder hadden Protestantsche ballingen uit ons land een toevlucht gevonden in Engeland (vreemde wegen der politiek: soortgelijke ballingen uit Elizabeths rijk zochten weldra heil bij ons³⁾ en hadden de Watergeuzen hun buit in Engelsche havens kunnen verkoopen. En wel had Elizabeth dat later verboden (wat intusschen leidde tot de inneming van Den Briel, den dageraad onzer vrijwording), maar het gebeurde daarna toch weer dat Spaansche schepen, zelfs met geldzendingen, werden opgebracht naar Engeland, wat de actie der Spanjaarden in de Nederlanden verzwakte.

Ten slotte, toen Filips II geheel de zaak van Maria Stuart had omhelsd, en de Nederlanden dreigden onder te gaan na den dood van Oranje, wat een doodelijke bedreiging voor Elizabeth zou inhouden, besloot zij haar gunsteling, Robert Dudley, Graaf van Leicester, te hulp te zenden.

Maar 't was niet om aan de opgestane gewesten de volledige overwinning te bezorgen. Zij waren ook voor haar, de autocratische Tudor, rebellen. 't Was alleen om de wondeplek die Spanje's krachten verteerde, open te houden. Dat verklaart haar geven met de eene hand en nemen met de andere. Dat verklaart ook haar toorn toen Leicester zich feitelijk — al was het niet formeel — de soevereiniteit over de Nederlanden liet opdragen en hij gemeene zaak maakte met de gehate Calvinistische Puriteinen daar. Dit verklaart, in één woord, de mislukking — voor ons — van Leicesters zending. Maar het paste bij Elizabeths politiek van uitstellen, afstellen liefst: haar gevaarlijke jeugd had haar afkeerig gemaakt van onherroepelijke beslissingen.

In het geval van Maria Stuart, sinds 19 jaren een gevangene in Engeland en een brandpunt van samenzweringen, werd zij echter tenslotte gedwongen te handelen. Maria's hoofd viel op het blok (1587). Dit verhaastte de komst van de geweldige vloot, die Filips, de besluiteloze, eindelijk besloten had uit te rusten tegen het hem zoo lang en overal tegenkomende Engeland. Maar het ontnam

er bij voorbaat alle succes aan: alleen een opstand in Engeland had aan een Spaanschen inval succes kunnen bezorgen, en het vereenigingspunt daarvoor was weg.

De Armada kwam en ging te niet. Engeland stond innerlijk en uiterlijk sterk te midden der natien, en het beheerschte, met de Hollandsche bondgenooten, de zeeën. Elizabeths politiek was geslaagd. Haar taak was feitelijk afgelopen.

J. VELDKAMP.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Over ons Nijverheidsonderwijs.

Door een paar vragen kwam ik dezer dagen in aanraking met ons Christelijk Nijverheidsonderwijs. Het is wel jammer, dat de zorgelijke tijden waarin we met elkaar leven, ook de ontwikkeling van dit deel van het onderwijs remmen. Het sluit zich zoo mooi aan bij de praktijk van het leven. Heel ons onderwijs voelt de behoefte zich te richten op de maatschappij, moet langer hoe meer uit de algemeenschap van den staat gebracht worden tot de differentiatie van het maatschappelijke leven. En dat vinden we nu juist zoo mooi in het Nijverheidsonderwijs. Wel is het weer jammer, dat deze tak van onderwijs ook weer zoo sterk aangewezen is op steun van de overheid. Men ziet heusch geen kans, dit onderwijs zelf te bekostigen. Als gevolg van de overheidsbemoeiing kunnen we wel constateeren, dat het in zijn geheele inrichting weer te duur gemaakt is, zoodat bij de armoede van onze regeering van thans van uitbreiding geen sprake kan zijn. Was hier meer het particulier initiatief geprikkeld en de particuliere zuinigheid betracht, dan konden we nu nog misschien wel verder komen.

Van onze tegenpartij moeten we nog al eens het verwijt hooren, dat een Christelijke Nijverheidsschool toch eigenlijk geen reden van bestaan heeft. Er bestaat toch geen Christelijk timmeren, geen Christelijk knippen, zoo voegt men ons min of meer spottend toe. En wanneer de vraag zoo gesteld wordt, dan kunnen wij dat onmiddellijk toegeven. We behoeven ons heusch niet te vermoeien, om duidelijk te maken, dat de techniek van deze vakken op beide soorten van scholen precies dezelfde kan zijn. Daar hebben we nooit onze kracht in gezocht; maar daarom heeft toch nog wel een Christelijke Industrieschool voor meisjes, een Christelijke Ambachtsschool voor jongens haar reden van bestaan. Een school is altijd meer dan het onderwijs, dat daar gegeven wordt. Een school ademt een bepaalden geest. Deze hangt voor een groot deel af van de personen, die er aan arbeiden, niet alleen van het onderwijs, dat daar gegeven wordt.

Wanneer 's morgens wordt begonnen met gebed, misschien met een bijbellezing voor de verschillende groepen leerlingen, dan heeft men daarmee den geest voor elken dag reeds gestempeld.

Laten we ook eens denken aan de wijze, waarop het personeel reageert op een ruw woord, op een vloek van een van de leerlingen. Hoe is de beschouwing over den arbeid? Uit een enkele uitspraak kan men al proeven, of die beschouwd wordt als een zegen Gods, waarvoor we ook verantwoordelijk staan, dien we ook onder Gods oog met alle nauwkeurigheid hebben te verrichten, waarover we dus niet gauw tevreden zijn bij onszelf, waarop we ons ook niet zoo gauw verheffen, wanneer hij wel gelukt. Zie, dat is dadelijk heel wat anders, dan dat de mensch, bewust of onbewust, zichzelf zoekt in het werk, eigen glorie, eigen voordeel alleen. Te leeren arbeiden om Gods wil, dat is ook de les, die de Nijverheidsschool aan haar leerlingen moet leeren. En dat moet nu juist niet bij elk stukje werk gezegd worden. En dat behoef ook niet, als de geest van de samenleving op school maar staat in het teken van die gedachte.

Dat komt natuurlijk ook uit in de keuze der vakken voor algemeen vormend onderwijs. Daar zal men dan de Bijbelsche Geschiedenis niet bij doen ontbreken. Ook van de andere vakken geldt dan, ik denk hier aan taal, wat voor de vakken van de gewone lagere school geldt, in haar stof voor opstellen b.v., de inhoud houdt rekening met de Christelijke levens- en wereldbeschouwing.

Even kom ik nog terug op de Bijbelsche Geschiedenis. 't Wil mij voorkomen, dat men in de methode voor dat vak bij de oudere leerlingen maar niet zonder meer den leervorm van de lagere school moet overnemen. Deze oudere leerlingen moeten meer aan het werk gezet worden. Door vragen moeten ze er toe geprikkeld worden, den inhoud van de Heilige Schrift zich eigen te maken. Speciaal voor de Nijverheidsscholen moet, dunkt mij, nog al nadruk vallen op het leven en het bedrijf van de menschen, ons beschreven. Een vergelijking omtrent woning, kleeding, voeding met het hedendaagsche kan alleszins leerzaam zijn.

Op nog één punt en wel betrekkelijk de zuiver technische vakken wil ik de aandacht vestigen.

Ook daarmee Nijverheidssmode vaak Nijverheidsslijk. Ze kan de kleeding. Zij durft „over mouw” het groote l veroorzaakt. Ik weet „later toch” op de fiets we hebben l lijk gevoel, grenzen wo elkaar niet in dezen Nijverheidsden stroom Gr.

Ons werd op in te ga... orgaan van... eratische Uni... We lezen o... tusie):

Wij den... makingen... chures en... weerleggen... Maar w... K. Schil... op een dr... een geweld... verweer.

Prof. Se... selver l... steld... Heerin... één orthod... Nu is l... lid van de... onze partij... verkla... deelt!

Staat d... zwak, dat... moet neme... Het is t... den schrij... den theolo... Bij dit l... dat eerlijk... partij-inst... leugens... kome. Slik... waarachtig... liefde” ged...

Dat mas... van de C.I... ste leugens... More... Polit...

Tot zoover... We zullen v... schien is er... schenen (ik... heeren afgr... niet verder... bekend was... maar wat is...

We zullen... In „Neder... 1935, uitgave... vereenigingen... blz. 8 (nada... drukt):

Hier zij... sprong den... al was 't r... dat de be... C.D.U. in... figuur is... dezer Chr...

Maar in... stige voorg... en modern... elkander.

Nu is... — ze we... met den... door Da... beginsel... Buskes, P... kant Da... beginsel... leerde me... overtuigin... dunkt u v... Is Hij o... Drieënhe... gen Geest... God zijn?

In hetzelf... staat:

1) De meeste Puriteinen bleven in Elizabeths tijd en nog lang daarna in de Anglicaansche Kerk, bopende die te „zuiveren”.

2) John Robinson, (gest. 1625), de predikant van de Engelsche gemeente te Leiden, waarvan de „Pilgrim Fathers” zijn uitgegaan naar Amerika, wordt beschouwd als de grondlegger van het eigenlijke Independentisme of Congregationalisme.